

DEEL I – INCUBATIE

Hoofdstuk 1: Stagiair-diplomaat (1981-1983 – Brussel)

*Hoe word je diplomaat? – diplomatiek
examen – diplomatieke stage –
zelfbevraging – beroep én levensstijl*

Hoe word je diplomaat?

Het begint met dromen over het buitenland (*l'étranger* in het Frans), over het vreemde (*l'étrange* in het Frans). De dubbelzinnigheid van de term 'vreemd' vindt men ook terug in de koppels 'vreemdeling-buitenlander', '*stranger-foreigner*', '*strano-straniero*'. Aangetrokken worden door het onbekende (de terra incognita), het exotische, het avontuur. De besloten ruimte van je kleine land verlaten. Vensters openen op de ruime wereld daarbuiten. Verboden gebieden verkennen, uitdagingen aangaan, al eens een risico nemen. Een beetje gevaarlijk leven. Dat alles geïnspireerd door een grensoverschrijdende nieuwsgierigheid, wat Thomas Hobbes de '*lust of the mind*' noemde⁵. Met Paolo Pasolini zeggen: 'Het is de nieuwsgierigheid die me 's morgens wekt' (*E la curiosità che ogni mattina mi sveglia*)⁶. Diplomaten zijn nomaden: zowel geografisch (met elke nieuwe postaanduiding belanden ze in een nieuw land, een nieuw continent) als mentaal (elke nieuwe postaanduiding is een nieuw begin, een nieuwe job).

Diplomatiek examen

Om diplomaat te worden, moet je geen genie zijn. Je moet gewoon degelijk zijn, maar dan wel in vele opzichten (kunde) en op vele gebieden (kennis). 'Kunde' slaat op vaardigheden: analytisch vermogen – helder denken, strategisch inzicht, taalvaardigheid – welbespraakt zijn en goed schrijven, sociale contactvaardigheid, empathisch inlevingsvermogen ..., 'kennis' slaat op wat je weet, op waarmee je vertrouwd bent – niet zomaar 'weetjes' (*facts and figures*), maar inzichtelijke kennis over internationale politiek, internationale economie en financiën, internationaal recht, de samenleving ... De diplomaat is een generalist, niet een specialist. Van hem wordt verwacht dat hij over

veel op een verstandige manier kan meespreken. En het is deze breed-band-karakteristiek die het diplomatiek examen (en het diplomatenberoep zelf) onderscheidt van meer specialistische examens (en beroepen). Het diplomatiek examen is een vergelijkend examen, wat betekent dat het gewoon de besten onder de geslaagden zijn die gekozen worden. Het examen verloopt in diverse stadia: een eerste proef is een algemene schiftingsproef, waarbij het totale aantal kandidaten drastisch naar beneden gaat. Dan volgen de taalexamens: tweede landstaal en Engels. Ten slotte is er de ontmoeting met de jury, die beslissend is voor het eindresultaat: geslaagd of niet. Ik heb het over 'ontmoeting' eerder dan 'ondervraging', omdat het bij deze gelegenheid niet de bedoeling is om je (andermaal) op jouw parate kennis af te meten, maar veeleer om je in real time aan het werk te zien, om een globaal beeld te krijgen van jouw persoonlijkheid, intelligentie, vaardigheden, stijl, voorkomen. Tenslotte zijn dat de parameters die van tel zijn om te oordelen of je voor het diplomatenberoep gemaakt bent of niet.

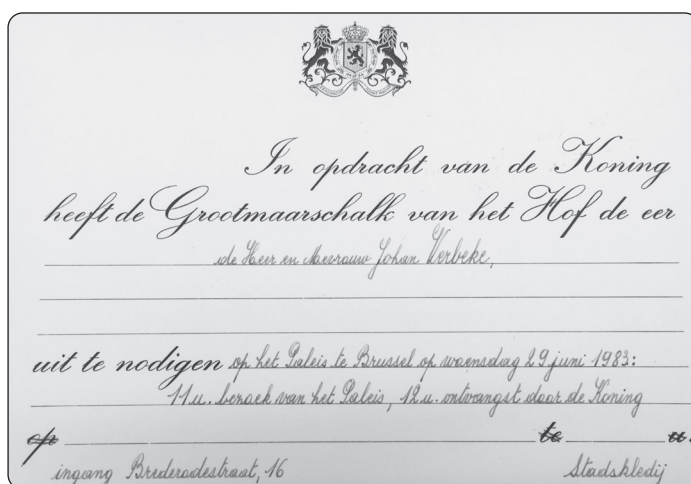
Diplomatieke stage

Na het welslagen van het diplomatiek examen volgt de eerste stap, letterlijk en figuurlijk, naar de Karmelietenstraat (tot 1997 de *Quatre Bras*), want zo wordt (werd) het ministerie van Buitenlandse Zaken, Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking genoemd naar de geografische ligging van het gebouw in

Brussel (zoals het Franse Ministère des Affaires Etrangères kortweg *le Quai Dorsai* genoemd wordt naar de kaai waarbij ze gelegen is, of het Italiaanse Ministero degli Affari Esteri de Farnesina naar het Paleis in Rome waar het gevestigd is). Je wordt ontvangen door de personeelschef van het ministerie, en de minister zelf durft zich ook al eens te vertonen. Het nieuwe leven als jonge diplomaat begint met een twee jaar durende opleiding, de zogenaamde diplomatieke stage onder leiding van een stagemeester(es). Zwaar kun je die opleiding echt niet noemen. In mijn tijd verliep die stage als volgt. Het eerste jaar was een mix van wat studiewerk (met accent op Europese zaken, buitenlandse handel en consulaire aangelegenheden), verdere taalbeheersing van de tweede landstaal en studie van een vierde taal (in mijn geval de taal van Gabriel Garcia Marquez), bedrijfsbezoeken en buitenlandse verplaatsingen naar landen die de zetel van internationale organisaties huisvesten (Genève,

Straatsburg, Den Haag ...). Het tweede jaar was een praktische stage, deels op het hoofdbestuur en deels in een diplomatieke post. Dan volgen nog enkele afsluitende proeven en als alles meevalt de definitieve benoeming. Wat men in die stageperiode eigenlijk doet, is jou nog eens grondig evalueren om er zich van te vergewissen of je wel degelijk *the right person on the right spot* bent. Hoe dan ook, ik heb die stageperiode als een heerlijke tijd ervaren: interessant én plezant. Ze werd sierlijk afgesloten met een receptie op het Koninklijk Paleis op 29 juni 1983: 'In opdracht van de Koning heeft de Grootmaarschalk van het Hof de eer' et cetera. Zo'n uitnodiging had ik uiteraard nog nooit gekregen.

Uitnodiging in het Paleis te Brussel.

Zelfbevraging

Tot hier het diplomatiek examen, gevolgd door de eerste stappen in het ministerie. Maar er is nog iets anders, wat vaak over het hoofd wordt gezien. Er is een tweede examen, en dat is er een dat je voor jezelf moet doorgaan, via een zelfbevraging. Het diplomatiek examen focust op het beroep van de diplomaat. Maar naast het diplomatenberoep is er ook het diplomatenleven. Het *beroep* kan misschien *als zuiver professionele activiteit* niet zo verschillend zijn van andere beroepen, zoals Abba Eban stelt, maar het *diplomatenleven* is totaal verschillend van dat van andere. En de vraag die je je moet stellen is: 'Kan ik, kunnen wij, ik én mijn gezin dat aan?' Vergelijk het met de dokter die werkt voor Dokters zonder Grenzen (Médecins Sans Frontières) en de huisdokter om de hoek: hetzelfde beroep, maar zeker niet hetzelfde leven. Zoals hoger al eens gezegd: de diplomaat is een nomade – zowel fysiek als mentaal. Veel houvast is er in zo'n nomadenbestaan niet. Je hebt je

thuis verlaten, familie en vrienden achtergelaten, misschien blijft zelfs jouw partner achter, je verhuist van het ene land (continent, hemisfeer) naar het andere, je kinderen gaan naar telkens andere scholen, je ontmoet allerhande ‘vreemde’ mensen, probeert hun cultuur te begrijpen en hoe zij de wereld zien, je leert ‘vreemde’ talen, je rijdt links en dan weer rechts. Dat alles kun je als een positieve uitdaging ervaren, zoals bij de enthousiaste opening van dit hoofdstuk werd verondersteld. Maar het kan ook anders uitvallen. Het diplomatenleven gaat meer dan andere levens door kritische momenten. En er zijn *hardship posts*. Duizenden kilometers ver van huis kan een gevoel van eenzaamheid en vervreemding je overvallen. Of het gezinsleven komt onder stress te staan. En als we het over kritische momenten, *hardship*, vervreemding en stress hebben, dan moet dat niet eens van het dramatische type zijn (terreurdaad, natuurramp, zware depressie ...). Het zijn doorgaans de kleine dingen van het diplomatenleven die pijn doen: je dochtertje dat haar vroegere schoolvrienden mist, je partner die zijn of haar draai niet vindt in het nieuwe land, de post die niet goed werkt, de dokters die maar zus en zo zijn, jijzelf die het op je heupen krijgt omdat niemand er op tijd is, alles er zo traag gaat ... In dit ervaringsboek zal ik het ook daarover nu en dan hebben.

Beroep én levensstijl

Soms wordt gezegd dat diplomatie niet minder de keuze van een levensstijl is – een way of life – dan van een beroep, zoiets als een roeping (een *call* in het Engels, *une vocation* in het Frans). En dat is de reden waarom je die zelfbevraging moet durven doen. Je moet je ervan verzekeren dat die roeping er bij jou, en jouw gezin, wel degelijk in zit, dat je goed en wel beseft dat dit geen *nine to five*-job is en evenmin een job waarmee je gemakkelijk veel geld kunt verdienen, dat je zeer wel in een *hardship post* kunt belanden of op een plaats die je echt niet zint. En er is nog meer. Wat die term ‘roeping’ lijkt te suggereren, is dat welbegrepen diplomatie iets is dat je volledig absorbeert, op je hele persoon beslag legt. Je *leven* op post wordt een onderdeel van jouw *werk*. Leven en werk zijn dan één. Je moet dat niet slechts weten, maar in zekere zin ook willen. Niet zozeer zich er uit noodzaak bij neerleggen of het passief aanvaarden, maar het actief willen. Het is zowat als kiezen voor avontuur, ook dat moet je willen. En zodra je het gewild hebt, ga je ervoor, al weet je dat een tegenslag op het parcours onvermijdelijk is. Als je die levensstijl of dat avontuur niet actief wilt, maar enkel bereid bent passief te ondergaan, dan ben je niet gewapend om de tegenslagen het hoofd te bieden en zul je van de ene frustratie in de andere vallen. Wat niet wil zeggen dat dit actief willen altijd meevalt. Het gebeurt meer dan eens dat je die vervlechting van leven

en werk zult verfoeien. De bottomline is evenwel dat je de diplomatie als positief motiverend, engagerend, absorberend zult ervaren, niettegenstaande haar uitdagingen en ongemakken. Een diplomaat heeft zijn passie voor zijn job. Zoals Stendahl zei: *‘C’est un bonheur d’avoir pour métier sa passion.’*

Allemaal mooi gezegd. Maar die roeping, hoe gaat die concreet in haar werk? Wel, laat me een poging van antwoord geven vanuit mijn eigen ervaring. En dat wordt dan meteen ook de eerste die ik in dit ervaringsboek met de lezer wil delen. Het begon allemaal in Italië. Mijn ouders hadden me meegenomen naar Firenze, waar ze een korte week zouden doorbrengen. Ik was toen 8 jaar of zo. Hoe we daar geraakt zijn, weet ik niet meer met zekerheid. Maar ik heb een vage herinnering dat het met de trein was, weet je wel, zo’n trein met aan het vensterraam de waarschuwing *‘è pericolo sporgersi’* (‘het is gevaarlijk voorover te leunen’), een formule die ik mijn leven lang heb meegedragen. Ze heeft me niet slechts de Italiaanse treinen leren kennen, maar meteen ook, een tiental jaren later, het Italiaans, een *‘lingua straniera’*, zoals men zegt. Op die prille leeftijd bestond de wereld voor mij uit twee delen: een binnenland, België, en een buitenland, Italië. Dat Toscaanse glooiende landschap, en vooral de cipressen erin, had een diepe indruk op mij gemaakt. Het was zo verschillend van het vlakke land, dat Vlaanderenland, waar Jacques Brel het over had. Later dan, op de middelbare school, hadden we boeiende lessen over de geschiedenis van Mesopotamië en Egypte, van Griekenland en Rome. Zo kwam ik tot het volle besef dat er veel meer buitenland dan binnenland was. Op mijn achttiende begon ik mijn vrienden te verbluffen door het te hebben over Buenos Aires, of Bujumbura, Ceylon en Tanganyika, steden en landen die ikzelf nauwelijks op de wereldkaart zou hebben kunnen aanduiden. Maar de enkele inroeping van die namen had voor mij iets magisch. Het kinderachtige van mijn vroegere wereldbeeld was dan weliswaar voorgoed verdwenen, maar niet de magie.

Ik ging toen rechten studeren aan de universiteit. Opnieuw voelde ik me aangetrokken tot de ‘internationale’ vakken. In het laatste jaar moesten we een studierichting kiezen: burgerlijk recht, economisch recht, strafrecht ... en internationaal en Europees recht. Mijn keuze ging natuurlijk naar laatstgenoemde. In die studierichting zat alles waar ik maar van dromen kon: internationaal publiek en privaatrecht, het recht van de Verenigde Naties (VN), oorlogsrecht (vandaag ‘humanitair recht’ genoemd), Europees economisch recht, Europese rechtspraak en rechtspleging, Europese instellingen, vergelijkend recht, geschiedenis van de internationale betrekkingen. Voor het vak ‘Recht van de VN’ gebruikten we het handboek van Michel Viraly

(*Les Nations Unies*), een prof van Genève, waarin op bladzijde 153 een foto van de Veiligheidsraad te zien was. Ik keerde dikwijls terug naar die foto en dacht met ontzag, maar ook met een tikkeltje afgunst, aan die ambassadeurs die het geluk hadden in dat cenakel te mogen dienen. Het is vanaf dan dat ik actief van de diplomatie ben beginnen te dromen. Eenmaal afgestudeerd, werd ik assistent Europees recht en trok naar Frankrijk om me in die richting verder te specialiseren. Ik volgde in die jaren zomercursussen in Leiden (American Law) en Den Haag (bij het Internationale Hof van Justitie, International Public Law). Ik vertrok daarna naar Amerika om er aan de Yale Law School te studeren: internationaal recht bij professor Eugen Rostow (die nog onder de presidenten Lyndon Johnson en Ronald Reagan op het Witte Huis had gewerkt) en transnationaal recht bij professor Michael Reisman (transnationaal recht is een mix van internationaal publiek, privaat en handelsrecht). En zo zie je maar hoe de gedachte geleidelijk vorm nam om van diplomatie mijn beroep én levenswijze te maken. Begin 1981 nam ik deel aan het gelaagde, in de tijd gespreide diplomatiek examen. De laatste, mondelinge proef voor de jury – de beslissende ontmoeting – viel best mee. Ik vond dat gezelschap van hoge ambtenaren en professoren best toegankelijk. Op 27 juli 1981 vond ik een uiterst laconiek briefje in de postbus, dat als volgt las:

Brussel, 23 juli 1981

Mijnheer,

Ik heb de eer U te berichten dat U geslaagd is voor het op 25, 27 februari, 21, 27, 29 juni, 1, 2 en 6 juli 1981 afgenomen vergelijkend examen voor toelating tot de betrekking van stagiair van de zesde administratieve klasse voor de carrière Buitenlandse Dienst van het Ministerie van Buitenlandse Zaken, Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking.

U heeft nr. ... in de rangschikking behaald.

Hoogachtend,

Voor de Vaste Wervingssecretaris,

De Eerste Adviseur

Nooit heb ik een grotere innige vreugde gekend dan bij het lezen van dat aseptische briefje, het tweede zinnetje niet minder dan het eerste. Enkele dagen later volgde een iets langere brief, nog steeds in dezelfde kafkaïaanse ambtelijke stijl. Ik werd gevraagd me op 15 september op het ministerie van Buitenlandse Zaken aan te bieden. De diplomatieke stage zou beginnen.